

BESLUIT

De oprichting in 1906 van een school voor tropische geneeskunde kwam er op aandringen van koning Leopold II en kaderde in een reeks gelijkaardige initiatieven die toen door de Europese koloniale mogendheden genomen werden. De strijd tegen de verwoestende effecten van de slaapziekte bedreigde het koloniale project en was een topprioriteit geworden voor alle betrokken partijen. De uitvoering van het koninklijk initiatief werd toevertrouwd aan de administratie van de Kongo-Vrijstaat die te Brussel reeds beschikte over een onderwijsinstelling voor de opleiding van het hogere kader. Het bestaan van een laboratorium in Leopoldstad was een onmisbare schakel in de organisatie van het veldwerk en het verzamelen van studiemateriaal voor het thuisland. Van Campenhout, Broden, Rodhain, Dubois en anderen verrichtten er hun vruchtbaarste onderzoek.

Zolang de school te Brussel gevestigd bleef stond ze onder de nauwlettende controle van het Ministerie van Koloniën en legde zich toe op de vorming van verplegend personeel en op gespecialiseerd onderwijs voor geneesheren en veeartsen bestemd voor de kolonie.

Alhoewel, naar buitenlands voorbeeld, van bij de aanvang gepleit werd voor de vestiging in de havenstad zou het tot 1933 duren vooraleer het Prins Leopold Instituut voor Tropische Geneeskunde, zoals het voortaan zal genoemd worden, te Antwerpen van start ging. Antwerpenaren zoals Louis Franck, Minister van Koloniën en Frans Van Cauwelaert, burgemeester, volksvertegenwoordiger, later Eerste Minister en ondervoorzitter van de Raad van Bestuur vonden in Prins Leopold een vurig pleitbezorger met E.Francqui een even krachtadig als ervaren realisator.

Anderzijds was de inbreng van de Stad en, meer nog, van de Provincie van wezenlijk belang bij het tot stand komen van het Instituut. Beide blijven tot vandaag een constante in het leven van de instelling.

Het opstellen van nieuwe statuten in 1931 was een mijlpaal in de geschiedenis van het Instituut en voorzag in de oprichting van een privaatrechterlijke stichting met een statutair vastgelegde publieke opdracht. Het autonoom karakter, een van de opmerkelijkste bepalingen, komt nog steeds tegemoet aan de intrinsieke taken en laat een specifiek en efficiënt management toe met korte beslissingslijnen en continue interactie tussen de verschillende beheersorganen. Verheven boven politieke en filosofische overtuigingen is zijn actieradius vrijwel onbeperkt en geeft het statuut ruimte aan internationale samenwerkingsverbanden. Een Raad van Bestuur, evenwichtig samengesteld met expertise in de politieke, financiële en wetenschappelijke wereld verzekert de continuïteit en staat borg voor de toekomst. Nooit bleek dit duidelijker dan bij de gebeurtenissen van 1960 toen mede dankzij de stuwende kracht van directeur Janssens het Instituut van een gewisse ondergang kon gered worden. Voortaan zal het, zonder de vroegere kolonie uit het oog te verliezen, zich steeds meer oriënteren op de noden van de gehele Derde Wereld. Toch zou de koloniale mentaliteit maar langzaam wegebben. Het was wachten op het aantreden van een nieuwe generatie die geen binding meer had met het koloniale verleden. De definitieve kentering kwam met het doortastend en wijs optreden van gouverneur Kinsbergen die in 1993 de totaal verouderde statuten wist aan te passen en te doen erkennen. De vertegenwoordiging in de Raad van Bestuur werd drastisch aangepast aan het gewijzigde politieke landschap. Enkele jaren vroeger had directeur Eyckmans de ziekenhuisbedden overgeheveld naar het Universitaire Ziekenhuis wat

de financiële crisis, die al een aantal jaren aansleepte hielp saneren. Een strakke beleidsvoering gebouwd op vijfjarenplannen verhoogde de efficiëntie. Met de Antwerpse universiteit groeiden formele overeenkomsten en intensieve verbanden. Uitwisselingen van professoren, vorsers en studenten onderbouwden deze vruchtbare samenwerking. Ook met de andere Belgische universiteiten kwamen associaties tot stand. Dit was het werk van de huidige directeur. De evolutie van het personeelskader en van de financiële middelen bevestigden bovenstaande trend. In de koloniale periode kampte het Instituut met een krap budget en een onderbezetting van het personeel. Zo telde het in 1955 slechts zestig werknemers waarvan dertien behoorden tot het zelfstandig academisch personeel (ZAP). De inspanningen van directeur Janssens en zijn opvolgers resulteren vandaag – met een opmerkelijke acceleratie na 1995 – in een tewerkstelling van 346 personeelsleden waarvan een kwart behoort tot het wetenschappelijk personeel en 8 pct. deel uitmaakt van het ZAP. Naast de werkingstoelage van de Vlaamse Overheid draagt vooral de externe financiering bij tot het uitbreiden van de middelen. In 2004 overschreden de totale inkomsten de 37 miljoen Euro.

Wie de onderwijsprogramma's doorloopt zal getroffen worden door de snelle aanpassingen aan de noden van de studenten en de evoluties overzee. In het honderdjarig bestaan van het Instituut kwamen meer dan veertig lessencycli in drie talen aan bod. Meer dan zeventuizend universitair, artsen, dierenartsen, apothekers, biologen en landbouwingenieurs volgden tot nu toe de lessen. Meer dan tienduizend verpleegkundigen, vroeger sanitaire technici, en hulpveeartsen ontvingen een specifieke opleiding. De samenstelling varieerde in de tijd. Tot 1960 stond de kolonie centraal. Europese artsen – gaandeweg steeds meer van Belgische nationaliteit – missiezusters en missionarissen hadden aanvankelijk het overwicht. Men kan stellen dat aldus reeds vóór het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog de bestrijding van endemische ziekten en de uitbouw van de medische en hygiënische voorzieningen ten behoeve van de inlandse bevolking naar behoren functioneerden. Met de dekolonisatie verminderde de vraag naar Europese artsen en veeartsen, die hun loopbaan overzee wilden realiseren en ontstonden nieuwe objectieven in onderwijs en onderzoek. Het inzicht groeide dat de gezondheid van de bevolking in tropische landen niet enkel door het klimaat werd bepaald maar in verband stond met voeding, levenswijze en vooral armoede. Westerse artsen legden zich nu ook toe op de problemen van gezondheidsbeleid en epidemiologie en vertrokken voor tijdelijke opdrachten ter ondersteuning van projecten die meestal vanuit het Instituut werden gestuurd. De Wereldgezondheidsorganisatie en de Belgische Dienst voor Ontwikkelingssamenwerking speelden hierbij een belangrijke rol. De organisatie van internationale cursussen en het afstandsonderwijs kwamen tegemoet aan de vraag naar bijscholing van medisch personeel afkomstig uit de Derde Wereld. Einde 2004 had de International Master Cursus voor de Promotie van de Gezondheid 1107 artsen uit 110 landen bijgeschoold. Alumni van het Instituut zijn vandaag over de wereld werkzaam in academische en/of beleidsfuncties op nationaal of regionaal niveau of in internationale projecten. Ook het onderwijs voor dierenartsen – vanaf 1958 een volwaardige opleiding – richtte zich naar veeartsen overzee. De samenwerking met de Antwerpse Zoo betekende voor beiden een beduidende meerwaarde.

De kliniek verzekerde het dienstbetoon en leverde tevens studiemateriaal voor de praktijklessen. Publicaties over de doelmatigheid van geneesmiddelen kwamen pas met Janssens als diensthoofd op gang. Later zal de behandeling van met het Aids-virus besmette patiënten longitudinale observatie toelaten wat het onderzoek ten goede kwam. Na verloop van tijd en de nodige saneringen ging het ziekenhuis op in het Departement Klinische Wetenschappen. Naast de dagelijkse consultaties verstrekt de staf advies voor reizigers naar tropische landen. Het is vandaag dan ook een erkend referentiecentrum voor tropische ziekten.

Het wetenschappelijk onderzoek bleef, net zoals trouwens aan de universiteit, lange tijd een overwegend individuele aangelegenheid. Tot de komst van directeur Janssens genoot onderwijs de prioriteit. De werkkraft en het wetenschappelijk gehalte van de weinige academici vertaalden zich in een reeks opmerkelijke publicaties en deelname aan wetenschappelijke zendingen in Afrika en aan internationale colloquia. Aldus wist het Instituut ondanks beperkte middelen en twee wereldoorlogen zich toch internationaal te doen erkennen. Het staat vast dat de kwaliteit van de geneeskundige zorgen in de kolonie en de daarbij gebruikte methoden door het Instituut op punt zijn gesteld. Na 1960 drong zich een heroriëntering en herstructurering op van het wetenschappelijk onderzoek. Programmatie, een departementale structuur waarin de onderzoekslaboratoria worden ondergebracht, toezicht door een wetenschappelijk comité van externe experts, het aantrekken en opleiden van jonge vorsers, het aanboren van externe financieringsbronnen, het zijn zovele hefbomen in het opwaarderen van onderzoek en dienstbetoon. Het internationaliseren van de samenwerkingsverbanden was een logisch uitvloeisel. Vandaag ondersteunt het Instituut in het kader van de ontwikkelingssamenwerking achttien wetenschappelijke instellingen overzee en vier nationale gezondheidsorganisaties.

Resultaten op het wetenschappelijk vlak bleven dan ook niet uit. Baanbrekend werk werd verricht in de bestrijding van malaria en slaapziekte. De successen van het onderzoek naar aids gedurende de voorbije vijftientig jaar bezorgden het Instituut terecht een wereldfaam. Onder de vele andere realisaties valt de innoverende pioniersarbeid op van het Departement Volksgezondheid. Zoals voor de meeste disciplines zorgden de interdisciplinaire aanpak in de medische wetenschap en de veeartsenij en een goed georganiseerd teamverband voor een opmerkelijke vooruitgang. Voor de jaren 1906-1932 zijn 221 volwaardige uitgaven geteld. Bibliometrisch onderzoek bracht voor de periode 1937-2005 7970 publicaties aan het licht. Het Instituut staat met een 'field normalised citationscore' van 1.28 op de 15de plaats in een rij van 245 Europese academische instellingen en moet op nationaal niveau enkel de Universit  Catholique de Louvain laten voorgaan. Recente internationale audits bestempelen het Prins Leopold Instituut als 'the best in Europe'. Dit is het resultaat van een hoog opgeleide ploeg van professoren en vorsers en getuigt van een doelgerichte transparante organisatie in beleid, onderwijs en onderzoek.

Het Instituut was een van de vroege pijlers waarop het Antwerpse universitaire landschap zou berusten. Nu reeds decennia lang verweven met stad en provincie blijft het meer dan ooit een open venster op de wereld.

Roland Baetens